



## Yeni Bitki Çeşidi ve Islahçı Hakkı

Makbule Bekcan  
Doç. Dr. Emine Olhan

A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

### Özet

Bu makalede öncelikle konunun çerçevesini oluşturması nedeniyle bitki çeşidi ve ıslah kavramlarına yer verilmiş, takiben 8.1.2004 tarihinde kabul edilen 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarına İlişkin Kanun hükümleri dikkate alınmak suretiyle ıslahçı hakkının konusu, kapsamı ve sınırları incelenmiştir. Bu suretle Kanun ile sağlanan inhisari haklar ve düzenlenen istisnalar belirlenmek suretiyle bireysel ve toplumsal çıkarlar arasında tesis edilmek istenen hassas dengenin unsurları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Yeni Bitki Çeşidi, Islahçı Hakkı, Çiftçi İstisnası

### 1. Giriş

Yaratıcılık ve yenilikçiliğin teşvik edilerek sürdürülebilir hale getirilmesi, ekonomik büyümeyi ve buna bağlı olarak istihdamda artışı, kültürel ve teknolojik ilerlemeyi ve adil bir rekabet düzeninin kurulmasını da beraberinde getirir. Ancak yeni ürünler veya yeni üretim usullerinin yaratılması, çeşitli zorluklara katlanmayı, kapsamlı yatırımlar yapmayı, nitelikli çalışan istihdamını ve uzun süreli çaba göstermeyi gerektirmektedir. Yeni ve özgün üretim yapanlar ise, bu çabalarının karşılığının bir şekilde kendilerine dönmelerini beklemektedirler. Aksi durum ise fikri üretime yönelik motivasyonun azalmasına, bunun sonucunda verimlilik ve üretkenlikte düşüşe yol açacak; dolayısıyla sosyal, kültürel



ve ekonomik rekabet olumsuz etkilenecektir. Bu nedenle buluş ya da eser sahiplerinin haklarını koruyucu sistemler geliştirilmekte, böylece harcanan çabaların ekonomik kazanç olarak kendilerine geri dönmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

Fikri mülkiyet haklarını koruyucu sistemler tarım sektöründe de birçok alanda önemli yere sahiptir. Yeni bitki çeşitleri üzerinde ıslahçı hakkı olarak adlandırılan ve belirli süre ile inhisari olarak ıslahçıya sağlanan koruma bu alanlardan birisidir.

Türkiye’de bu nitelikte koruma sağlayan özel düzenleme, 8.1.2004 tarihinde kabul edilen 5042 sayılı “Yeni Bitki Çeşitlerine Ait ıslahçı Haklarına İlişkin Kanun (BÇK)’dur. İnhisari hak tescille oluşmaktadır ve nitelik itibarıyla patente benzer bir koruma sağlamaktadır.

## 2. 5042 Sayılı Kanun ve Bitki Çeşidi - ıslah Kavramları

BÇK madde 2(e)’de bitki çeşidi “bir veya birden fazla genotipin ortaya çıkardığı bazı özelliklerin kendini göstermesiyle tanımlanan ve aynı tür içindeki diğer genotiplerden en az bir tipik özelliği ile ayrılan ve değişmeksizin çoğaltılmaya uygunluğu bakımından bir birim olarak kabul edilen en küçük taksonomik birim içinde yer alan bitki grubu” şeklinde tanımlanmıştır (1). Tanımdan anlaşılacağı üzere BÇK ile tanınan koruma yalnız bitki çeşidine yöneliktir; bakteri, virüs gibi mikroorganizmalara ve hayvanlara yönelik koruma sağlanmamaktadır.

Bitki çeşitlerinin ıslahçı hakkı verilerek korunabilmesi için belirli koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. BÇK madde 5-8’de yer verilen bu koşullar çeşidin yeni, farklı, yeknesak ve durulmuş olmasıdır. Çeşidin yeni olması belirli bir süre önce çeşidin hak sahibi ta-

rafından veya onun rızasıyla satılmamış veya umuma sunulmamış olması ile bir başka deyişle ticarileştirilmemiş olması ile ilgilidir. Herkesçe bilinen çeşitlerden açıkça ayırt edilebilen çeşit farklı, kullanılan çoğaltım metoduna bağlı olan muhtemel değişiklikler dışında ilgili özellikler bakımından bir örneklik gösteren çeşit yeknesak, birbirini izleyen çoğaltımlar sırasında veya belirli çoğaltım dönemleri sonunda ilgili özellikleri değişmeksizin aynı kalan çeşit durulmuş kabul edilir (1).

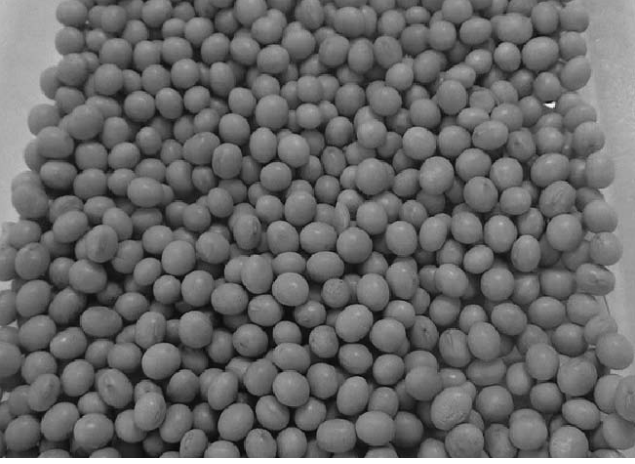
Bu çerçevede (2, 3):

- Doğada bulunan yabancı bitki çeşitlerini veya insan müdahalesi olmaksızın mutasyona uğrayan çeşitleri bulmak ıslah eylemi değil, keşiftir.
- Bir buluş spesifik olarak bir bitki çeşidi ile sınırlı ise ve ıslahçı hakkı ile koruma için gerekli olan nitelikleri taşıyor ise ıslahçı hakkı düzenlemesiyle korunabilir. Bununla birlikte yeni özellikler genetik tekniklerle birçok bitkiye aktarılabilir. Örneğin transgenik bitkiler tek bir gen ile geliştirilebilir. Bu durumda gerekli diğer koşulları da karşılıyor ise transgenik bitkiler patente korunabilir.
- Hibrit çeşitleri bazı özelliklerini kaybetmeden durulmuş olarak çoğaltılamazlar. Durulmuşluk şartını karşılamasa da hibridler ıslahçı hakkı düzenlemeleri ile korunurlar. Zira belirli çoğaltım dönemleri sonunda ilgili özelliklerinin değişmemesi durulmuşluk şartının karşılanması için yeterli bulunmuştur. Buna göre ebeveynlerin her melezlenmesinden aynı hibrit çeşidinin elde edilmesi yeterlidir.
- Korunan çeşitten “esas itibarıyla türetilmiş çeşit” de ıslahçı hakkına konu olur. Esas itibarıyla türetilmiş çeşit bir başlangıç çeşidinden veya yine bir esas itibarıyla türetilmiş çeşitten türetilir. Başlangıç çeşidinden açıkça ayırt edilebilir olmalı ancak bu ayırt edilebilirlik yeni bir çeşit sayılmayı gerektirecek derecede olmamalıdır. Başlangıç çeşidinden esas itibarıyla türetilmiş bütün çeşitler üzerinde başlangıç çeşidinin ıslahçısının hakkı vardır.

## 3. ıslahçı hakkı ile tanınan korumanın kapsamı ve ıslahçı hakkının sınırları

BÇK madde 14(1)’de belirtildiği üzere, ıslahçı hakkı süreli ve inhisari niteliktedir. Koruma süresi BÇK madde 10(1)’de ıslahçı hakkının tescilinden itibaren yirmi-beş yıl olarak düzenlenmiştir. Bu süre ağaçlar, asmalar ve patates için otuz yıldır (1).

BÇK madde 14/1’e göre inhisari hak korunan bitki çeşidi ile ilgili olarak üretmek veya çoğaltmak, çoğal-



tım amacıyla hazırlamak, satışa arz etmek, satmak veya diğer şekillerde piyasaya sürmek, ihraç veya ithal etmek, depolamak yetkilerini ıslahçıya vermektedir. Dolayısıyla bu faaliyetler için hak sahibinin izninin alınması gerekmektedir.

Ancak bu şekilde hak sahibine sağlanan korumanın kapsamının ne olduğu ve ne şekilde sınırlandırıldığı ortaya konulmalıdır. Zira bir taraftan hak sahibine inhisari yetkiler tanınırken diğer taraftan genetik kaynaklara erişimin sınırlandırılmasına, yeni ıslah çalışmalarının yapılmasının engellenmesine yol açılmaması gerekmektedir (3). Bir başka deyişle bireysel çıkarlar ile toplumsal çıkarlar arasında dengenin kurulması bir zorunluluktur.

### 3.1. Korumanın kapsamı

Fikri ürünün konusunu oluşturan yeni bitki çeşidi bitkiler üzerinde somutlaşmaktadır. Bitkiler ise canlı varlıklardır ve bir hücrelerinden dahi üretilmesi mümkündür. Bu nedenle koruma altındaki bitki çeşidi ile üzerinde somutlaştığı eşya arasındaki bağın hangi aşamada koptuğunun kabul edileceği konusu önem kazanmaktadır. BÇK madde 14'te hakkın kapsamı belirlenirken korunan bitki çeşidinin çoğaltım materyali, hasat edilmiş materyal ve hasat edilmiş materyalden doğrudan üretilen ürünler olmak üzere üç farklı eşya üzerinde somutlaşabileceği kabul edilmiştir (4).

**Çoğaltım materyali:** Çoğaltım materyali BÇK madde 2(i)'ye göre bitkilerin çoğaltımı için kullanılan bütün bir bitkiyi veya bitki kısımlarını; çoğaltım veya çoğaltma madde 2(h)'ye göre asıl veya ebeveyn bitkilerle aynı özellikleri taşıyan bir sonraki nesil bitkilerinin elde edilmesini ifade etmektedir. Çoğaltım materyali ile esasen tohum veya tohumluk kastedilmektedir. BÇK madde 2(f)'de tohumluk bitkilerin çoğaltımı için kullanılan vegetatif ve generatif bitki kısımları olarak tanımlanmıştır (1).

**Hasat edilmiş materyal:** BÇK madde 31/3'te hasat edilmiş materyalin bütün bitkiyi veya bitki kısımlarını kapsadığından bahsedilmektedir (1). Örneğin tarladan toplanan taze soğan bitkinin tamamı iken, kuru soğan bitkinin sadece yumru kısmıdır; her ikisi de hasat edilmiş materyaldir. Kayısının hem çekirdeği hem de çekirdek dışındaki kısmı hasat edilmiş materyaldir. Ayrıca hasat edilmiş materyalden bahsedebilmek için ürünün tamamen olgunlaşması gerekmemektedir. Örneğin badem olgunlaştıktan sonra toplanabileceği gibi çağla olarak da toplanabilir; bu durumda her ikisi de hasat edilmiş materyaldir. Ayrıca ilgili düzenlemelerde, hasat edilmiş materyal üzerinde ıslahçı hakkı sahibinin yetkilerini kullanabilmesi açısından bu materyalin üreme yeteneğinin bulunup bulunmaması farkı aranmamaktadır (4).

**Hasat edilmiş materyalden doğrudan elde edilen mamul maddeler:** Bitki kısımları ve bitki materyalinden doğrudan elde edilen ürüne örneğin çilekten elde edilen marmelat, buğdaydan elde edilen un, ayçiçeğinden elde edilen yağ gibi ürünler de bazı şartların yerine getirilmesi kaydıyla ıslahçı hakkı ile tanınan koruma kapsamında değerlendirilmektedir (5,2). Buna karşılık hasat edilmiş materyal ile bu materyalden elde edilen ürün arasındaki doğrudan elde edilme bağının kopması, yani ürünün mamul maddeye dönüşmesi halinde söz konusu mamul madde koruma kapsamı dışında kalmaktadır. Örneğin ıslahçı hakkı ile korunan bir pamuk çeşidinin çoğaltım materyalinden elde edilen pamuk (hasat edilmiş materyal) çırçır fabrikasında işlenir ise, işlenmiş pamuk hasat edilmiş materyalden doğrudan elde edilen ürün niteliğindedir; ancak işlenmiş pamuktan elde edilen iplik ve bu iplikten daha sonra elde edilen mamul maddeler kapsam dışındadır (4). Benzer şekilde korunan bitki çeşidinin herhangi bir kısmı kullanılarak elde edilen ilaç veya boya maddesi de ıslahçı hakkının kapsamına giren yetkiler kullanılmaz (5).

Ayrıca BÇK madde 14/5'e göre korumanın kapsamına

- koruma altındaki bir çeşidin kendisinin esas itibarıyla üretilmiş bir çeşit olması kaydıyla bu çeşitten esas itibarıyla üretilen çeşitler,
- korunan bir çeşitten farklı olmayan çeşitler,
- üretilmeleri için her defasında koruma altındaki bir çeşidin kullanımını gerektiren çeşitler de dahildir (1).

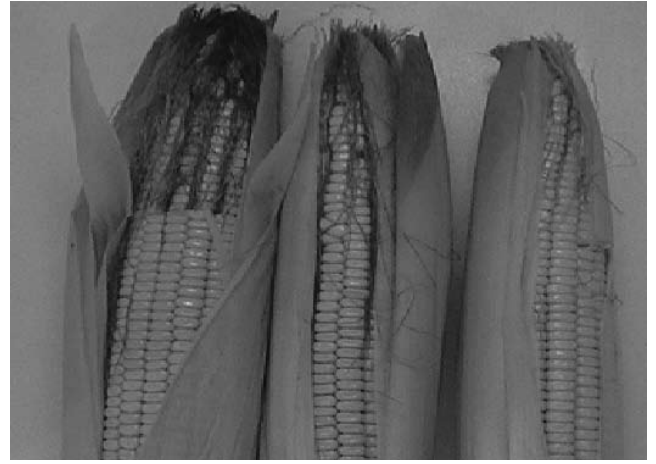
### 3.2. Islahçı hakkının sınırları

**3.2.1. Genel Sınırlar:** BÇK madde 16'da inhisari nitelikteki ıslahçı hakkına üç sınırlama getirilmiştir. Bu sınırlar çerçevesinde üçüncü kişiler ıslahçı hakkı konusu çeşitle ilgili birtakım faaliyetleri hak sahibinin izni olmaksızın serbestçe yapabilirler. Bu tasarruflara yönelik olarak ıslahçı hakkı sahibi önleme, durdurma, tazminat isteme yoluna gidemeyeceği gibi başka bir hukuk yoluna da başvuramaz.

**Şahsi amaçla sınırlı kalan ve ticari amaç taşımayan faaliyetler:** Örneğin bir şahıs bir fidanın veya çiçeğin korunan tohumunu veya soğanını kendi bahçesi için üretebilir, bu amaçla depolayabilir (6). Burada karşılaşılan soru korunan bir çeşidin materyalini ıslahçı hakkı sahibinden izinsiz üreterek satan kişiden bu materyali bir bedel karşılığında veya bedelsiz olarak elde eden üçüncü kişinin durumuna ilişkindir. Bahse konu üçüncü kişinin bu materyali kendi ihtiyacı için üretmesine ilişkin bir kısıtlama bulunmamaktadır. Hatta bu materyali kendi ihtiyacı için üretebileceği gibi geçimini sağlamak amacıyla geçimini sağlamaya yetecek kadar gelir elde etmesi koşuluyla satışa arz etmesi mümkündür (4).

**Korunan çeşitlerin materyali üzerinde deneme amacıyla yapılan faaliyetler:** Örneğin bir araştırmacı türlerle ilgili bir incelemede korunan bir çeşidi ıslahçının izni olmadan kullanabilir (6). Bu düzenleme ıslahçı hakkının ileri sürülmesi yoluyla bu alandaki bilimsel gelişmelerin engellenmemesine yöneliktir. Deneysel amaçlı faaliyetler üniversiteler, araştırma merkezleri gibi tüzel kişiler tarafından yapılabileceği gibi bağımsız çalışan gerçek kişiler tarafından da yürütülebilir. Deneysel amaçlı faaliyetlerin ticari değere sahip bir çeşidin elde edilmesine katkıda bulunması olasılığı ıslahçı hakkı sahibinden izin alınmasını gerektirmektedir (4).

**Korunan çeşidin materyalinin başka çeşit elde etme amacıyla kullanılması:** Bu istisna yukarıda yer verilen iki istisnadan ticari amaç taşıyabilmesi nedeniyle ayrılmaktadır. Ancak gen kaynaklarının sınırlı olması, yeni çeşitlerin geliştirilebilmesi için bu gen kaynaklarından serbestçe yararlanılması ihtiyacı dikkate alınarak bu tür faaliyetlere ıslahçı hakkı sahibinin müdahale edememesi kuralı benimsenmiştir. Bununla birlikte korunan bir çeşitten elde edilen başka çeşit, esas itibarıyla korunan çeşitten türetilen bir çeşit veya korunan çeşitten farklı olmayan bir çeşit veya üretilmesi için her defasında korunan bir çeşidin kullanımını gerektiren bir çeşit ise, bu başka çeşidin kullanımı için



ıslahçı hakkı sahibinden izin alınması gerekmektedir. Buna karşılık bu çeşitlerin kişisel veya deneysel amaçla kullanımı serbesttir (4).

### 3.2.2. Lisans verilmesi

**Sözleşmeye dayalı lisans:** BÇK madde 50'de sözleşmeye dayalı lisans ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre lisans veren korunan çeşidi kendi kullanabileceği gibi sözleşme ile üçüncü kişilere aynı çeşide ilişkin lisanslar verebilir. Sözleşmede aksi kararlaştırılmamışsa lisans inhisari değildir. İnhisari lisans verilmiş ise, lisans veren başkasına lisans veremez, hakkını saklı tutmadıkça kendisi de hak konusu çeşidi kullanamaz. Lisans hakkını alan da aksi sözleşmede kararlaştırılmadıkça lisanstan doğan haklarını üçüncü kişilere devredemez, alt lisans veremez. Lisans alanlar aksi sözleşmede kararlaştırılmadıkça çeşidin koruma süresince ulusal sınırlar dahilinde hak konusu çeşidin kullanılmasına ilişkin her türlü tasarrufla bulunabilir (1).

**Zorunlu lisans:** Bu konu da ayrıntılı olarak BÇK madde 18-29'da düzenlenmiştir. Hak sahibi ile üçüncü kişiler arasında sözleşme yapılmasının mümkün olmadığı hallerde kamu yararı hak konusunun kullanılmaya başlamasını veya daha yaygın kullanılmasını gerektirir ise zorunlu lisans verilebilir.

İki halde zorunlu lisans verilebilir: Milli savunma ve halk sağlığı açısından büyük önem taşıması, korunan çeşidin kullanılmamasının veya nitelik ve miktar bakımından yetersiz kullanımının ekonomik ve teknolojik gelişme açısından ciddi zararlara sebep olma tehlikesinin bulunması (1).

### 3.2.3. Hakkın Tükenmesi

Fikri mülkiyet düzenlemelerinde hak sahibinin fikri mülkiyet hakkına dayanarak hakkın üzerinde somutlaştığı eşyanın hukukuna müdahale etmesini önlemek



- her türlü çoğaltım materyalini,
- bütün bitkiyi veya bitki kısımlarını kapsayan hasat edilmiş materyali ve
- hasat edilmiş materyalden doğrudan elde edilen her türlü ürünü kapsayacağı ifade edilmiştir.

Hakkın tükenmesi ilkesinin uygulanabilmesi yukarıda belirtilen materyalin hak sahibi tarafından veya onun rızası ile yurt içinde satılması veya diğer bir şekilde pazarlanmasına bağlıdır (1).

Dolayısıyla satış veya diğer bir şekilde pazarlama dışında kalan üçüncü kişiye tevdi niteliğindeki fiiller -örneğin bağışlama, çoğaltım sözleşmesi kapsamında tevdi etme- hakkın tükenmesine yol açmamaktadır (4).

BÇK madde 31(2)'de hakkın tükenmesi ilkesinin istisnalarına yer verilmiştir.

Birinci istisna, sonraki tasarrufun hak konusu çeşidin çoğaltılmasına imkan veren faaliyetlerden oluşmasıdır. Hakkın tükenmesine konu olan materyali edinen kişi bu materyali serbestçe bir başkasına devredebilir veya zirai üretim amacıyla kullanılabilir, ancak söz konusu materyali yeniden çoğaltım materyali olarak kullanmak veya pazarlamak için çoğaltmak ister ise hak sahibinden izin alması gerekmektedir (4).

İkinci istisna, sonraki tasarrufun çeşidin ait olduğu cins ve türü koruma kapsamına almamış ülkeye, çeşidin çoğaltılmasına imkan verecek materyalin ihraç edilmesi faaliyetlerini içermesidir.

Bu hüküm hak sahibi tarafından veya onun rızası ile yurt içinde satılan veya diğer şekilde pazarlanan materyalin üçüncü kişi tarafından ihracına yöneliktir.

*'Çiftçi İstisnası Uygulama Esasları Yönetmeliğinin 7(b) maddesinde çiftçinin kendi veya işlediği arazisi ifadesine açıklık getirilmiştir. Buna göre çiftçinin kendi veya işlediği arazisi, çiftçinin kendi adına, kendi sorumluluğu altında bitki yetiştirdiği, mülkiyetindeki veya kiraladığı veya ortaklık yoluyla işlediği arazidir.*

Materyalin hak sahibi tarafından veya rızası ile yurt dışına ihracını kapsamamaktadır. Söz konusu ülkede çeşit herhangi bir fikri mülkiyet hakkı ile korunmuyor ise hak sahibi o ülke sınırları içinde çeşide ait materyal üzerindeki tasarrufları fikri mülkiyet hakkına dayanarak önleyemeyecektir. Buna karşılık bu materyalin tekrar Türkiye'ye ithali durumunda hak tükenmediğinden hak sahibi bu materyalin ithalini önleyebilir. Türkiye'ye getirilen materyal ilk ihraç edilen materyal değil o materyalden çoğaltılarak elde edilen materyal ise bu durumda birinci istisna hükmü uygulanır ve hak sahibinin bu materyal üzerinde de hakkının tükenmediği kabul edilir (4). Öte yandan yine BÇK madde 31(2)'ye göre ihraç edilen materyalin nihai tüketim amacıyla kullanılması halinde ıslahçı hakkı tükenmiş sayılır (1).

#### 3.2.4. Çiftçi istisnası

Hak sahibi ile çiftçi arasındaki menfaat dengesinin sağlanmasına yöneliktir. Hakkın tükenmesi ilkesinin istisnasının istisnasını oluşturmaktadır. Genel kural fikri mülkiyet hakkının üzerinde somutlaştığı eşyayı hukuka uygun şekilde edinen kullanıcıların bu eşya üzerinde diledikleri gibi tasarrufta bulunabilmeleridir. Ancak bu durum ıslahçı hakkı açısından istisnasız uygulandığı takdirde hakkın üzerinde somutlaştığı eşyanın çoğaltılabilme özelliğinden dolayı hak sahibinin hakkından tam olarak yararlanabilmesini engellemektedir (4).

Çiftçilerin hibrid ve sentetik çeşitler hariç olmak üzere kendi arazilerinde çoğaltım amaçları için kendi hasat etmiş oldukları ürünleri yine kendi arazilerinde kullanabilmeleri çiftçi istisnasının temelini oluşturmaktadır. Burada koşul çiftçilerin önceki tohumları ıslahçıdan bir lisans çerçevesinde temin etmiş olmalarıdır. Çiftçi istisnası çiftçilere gelecek yıllarda kullanmak amacıyla tohumları depolamalarına da imkan verir. Ancak tohumların yem ya da gıda olarak satılması dışında üçüncü kişilere tohum olarak kullanılması amacıyla satışına izin vermez. Örneğin tohum yoluyla çoğaltılan buğday bitkisi üzerinde ıslahçının tohum üretimi ve satışı konusunda münhasır hakkı bulunmaktadır. Bu tohum çiftçiye satıldıktan sonra çiftçi tohumu ekerek bitki yetiştirebilir ve o bitkiyi tohum olarak değil, fakat söz gelişi un yapılması için satarak kazanç sağlayabilir. Bu buğday satışı ıslahçının hakları bakımından ihlal oluşturmaz ve bu şekilde elde edilen kazanç ıslahçının değildir (2).

Bununla birlikte çiftçi istisnasına iki sınır getirilmiştir:

Bazı tarımsal bitki türleri: BÇK madde 17(2)'de bu ürünler tahıllar (buğday, arpa, çeltik, yulaf, çavdar, tritikale), yemeklik baklagiller (kuru fasulye, nohut, mercimek, bezelye, bakla), yem bitkileri (yonca, korunga, fiğ, üçgül), endüstri bitkileri (pamuk, tütün, patates, kolza, yer fıstığı, soya) şeklinde sayılmıştır (1).

**Küçük çiftçiler:** Küçük çiftçilerin kendi çiftliklerinde ürettikleri üründen elde ettikleri çoğaltım materyalini tekrar kullanabilmek için ıslahçı hakkı sahibine herhangi bir ödeme yapmaları yükümlülüğü getirilmiştir. Buna karşılık büyük çiftlik sahipleri bunun için hak sahibine belirli bir bedel ödemek zorundadırlar. Bu bedel BÇK madde 17/2(c)'ye göre hak sahibi ile çiftçi arasında yapılacak anlaşmayla belirlenecektir. Çiftçi istisnasından yararlanacak küçük çiftçiler arazi büyüklüğüne göre Çiftçi İstisnası Uygulama Esasları Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Yönetmeliğin 9. maddesi uyarınca Küçük çiftçiler, yukarıda sayılan bitki grubu veya türlerinden en fazla 92 ton tahıl üretileceği hesaplanmış ekim alanlarından daha küçük araziye sahip çiftçiler ve diğer türler için karşılaştırılabilir kriterleri sağlayan çiftçilerdir (7).

BÇK madde 17/2(c)'de çiftçi istisnasından yararlanacaklara belirli yükümlülükler de getirilmiştir. Buna göre istisnadan yararlanan çiftçiler veya ürünü işleyenler hak sahibinin talep ettiği her türlü bilgi ve belgeyi vermek zorundadırlar. Hak sahibi gerektiğinde bu konuda Bakanlıktan yardım talep edebilir. Bakanlık ücreti karşılığında ilgili bilgi ve belgeyi verebilir. Bakanlık talebi reddeder ise gerekçeleriyle birlikte kararını yazılı olarak hak sahibine bildirir. Bu bilgi ve belgelerin neler olduğu Yönetmelikte ayrıntılı olarak düzenlenmiştir (1).

Ayrıca korunan çeşidin çoğaltım materyalinin tabikine yönelik olarak çiftçilere getirilen yükümlülükler bulunmaktadır. Yönetmeliğin 17/1 maddesinde bu konuda da ayrıntılı düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre çiftçi koruma altında olan bir çeşitten hasat ettiği ürünü hak sahibinden izin almaksızın tohum olarak işlenmek üzere işletmesinden dışarı çıkaramaz. Bu kısıtlamanın iki istisnası öngörülmüştür: Çiftçi

- Tohumluk olarak işlemeye giren materyal ile işleme sonucunda elde edilen materyalin aynı olmasını garanti edecek önlemleri alırsa,
- Hasat edilen ürünün tohumluk olarak işlenmesinin bir tohumluk hazırlayıcı tarafından yapılacağını ga-

ranti ederse

tohumluk hazırlanması işlemini arazisi dışında yapabilir (1).

### Sonuç

Günümüzde fikri mülkiyet rejimleri hukuk, sanayi, ekonomi, biyoloji, teknoloji, araştırma ve geliştirme, ticaret, kültür ve eğitim gibi birçok alanı ilgilendiren disiplinler arası bir yapıya kavuşmuştur. Paydaşların çeşitliliği ve farklı çıkarlarının varlığı, çok çeşitli amaçların bir arada gerçekleştirilmesi gayreti tarım sektöründe de fikri mülkiyet rejimlerinin kurulmasını ve sürdürülmesini zorlaştırmakta, karmaşık kuralları ve politikaları beraberinde getirmektedir.

BÇK ile bireysel ve toplumsal çıkarlar arasında denge kurulması gayretleri de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Yeni bitki çeşitlerinin ıslahının teşvik edilmesi amacıyla bitki çeşitleri üzerinde bir taraftan hak sahibine inhisari yetkiler tanınırken diğer taraftan genetik kaynaklara erişimin sınırlanmaması, yeni ıslah çalışmalarının yapılmasının engellenmemesi de temin edilecektir. Kuşkusuz tohumculuk ile ilgili düzenlemeler ile tohum piyasasının işleyişi de bu değerlendirmelerde dikkate alınacaktır.

Bu çerçevede, mevcut genetik kaynakları koruyarak, hem hukuki düzenlemeler hem de düzenlemelerin uygulanmasını sağlayıcı önlemler yoluyla, faydanın adil paylaşımına dayalı, birbirini tamamlayıcı nitelikte etkin koruma rejimleri oluşturarak bu rejimlerin sürdürülebilirliğini sağlayabilme gereği bulunmaktadır.

### KAYNAKLAR

- (1) Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5042&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>
- (2) Tüysüz, M. 2007. Fikri Mülkiyet Hakları Çerçevesinde Yeni Bitki Çeşitleri Üzerindeki Islahçı Hakkı, Yetkin Yayınları, 329 S., Ankara.
- (3) Tüysüz, M. 2006. "Yeni Bitki Çeşidi Üzerindeki Islahçı Hakkının Korunması", Türk Tarım, Mayıs-Haziran, S. 29-33.
- (4) Boztosun, N. A. Odman 2006. Islahçı Hakkı, Seçkin Yayınları, 350 S., Ankara.
- (5) Karahan, S., Suluk, C., Saraç, T., Nal, T. 2009. Fikri Mülkiyet Hukukunun Esasları, Seçkin Yayınları, 406 S., Ankara.
- (6) Tekinalp, Ü. 2005. Fikri Mülkiyet Hukuku, Arıkan Basım Yayımları Ltd. Şti., İstanbul.
- (7) Çiftçi İstisnası Uygulama Esasları Yönetmeliği, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.7088&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>